

Юлія Березюк,
кандидат педагогічних наук, викладач
Житомирського медичного інституту
uajully@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9853-1237
Ірина Косова,
старший учитель, методист
Житомирського медичного інституту
kosova.irina1968@gmail.com

ДИДАКТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті проаналізовано феномен полікультурності та його реалізацію в умовах освітнього середовища; обґрунтовано значущість провідних наукових підходів до розуміння критеріїв готовності викладача, надано рекомендації для вдосконалення та розширення змісту професійної підготовки майбутнього компетентного фахівця до роботи в галузі полікультурної освіти. Полікультурність є концентрацією всього духовного, морального, етичного в розвитку особистості. Вплив полікультурності розглядається як отримання індивідом об'єктивних знань щодо етнічних культур, поняття належності до своєї культури, розуміння історії, усвідомлення духовно-моральних цінностей і особливостей своєї нації та інших національностей. Стаття зосереджується на можливостях використання прогресивних зарубіжних ідей полікультурної освіти в Україні.

Ключові слова: полікультурне середовище, професійна підготовка майбутнього фахівця, духовно-моральні цінності, модернізація, освітній процес, полікультурна компетентність

Julia Bereziuk, Iryna Kosowa. Dydaktyczne technologie kształtowania wielokulturowości przyszłego specjalisty

Artykuł analizuje zjawisko wielokulturowości i jego realizację w środowisku edukacyjnym; uzasadniono znaczenie wiodących naukowych podejść do rozumienia kryteriów gotowości nauczycieli, podano rekomendację dla poprawy i poszerzenia treści kształcenia zawodowego przyszłego kompetentnego specjalisty do pracy w dziedzinie edukacji wielokulturowej. Wielokulturowość to koncentracja wszelkiej duchowości, moralności, etyki w rozwoju osobowości. Wpływ wielokulturowości rozumiany jest jako zdobycie przez jednostkę obiektywnej wiedzy o kulturach etnicznych, koncepcji przynależności do ich kultury, rozumienie historii, świadomość wartości duchowych i moralnych oraz cech swojego narodu i innych narodowości. Artykuł skupia się na możliwościach wykorzystania postępowych, zagranicznych idei edukacji wielokulturowej na Ukrainie.

Слова ключові: *środowisko wielokulturowe, przygotowanie zawodowe przyszłych specjalistów, wartości duchowe i moralne, modernizacja, proces edukacyjny, kompetencje wielokulturowe*

Julia Bereziuk, Iryna Kosova. Formation of Policultural Education of Future Specialists by Means of Didactic Technologies

The article deals with a description of some key competencies, approaches, ways that are needed by a future specialist for his successful professional activity in policultural educational environment. The author underlines the importance of requirements that a future teacher should meet. They include language competence, an ability to work in a team, cooperate with colleagues, students and parents, develop new qualities, get a broader world outlook in a policultural society. The teacher must be aware of how the study of the subject affects children's development – socially, morally, intellectually, emotionally, culturally. In this regard, the development of the moral values of the future teachers involves the formation of his moral-oriented needs, the assimilation of universal values, focused on humanistic and democratic ideas.

This process is associated with the formation of a multicultural worldview, which determines the organization of life and professional activity, in which the teacher must be open to the perception of cultures of other nations.

The article discusses the possibilities of implementing policultural education and training at the university in the process of preparing future specialists. The importance of policultural training in modern sociocultural conditions occupies a decisive place in European countries, it concentrates on a diverse range of manifestations of ethnic characteristics. Policulturalism focuses on the past and current interactions and connections among different racial and ethnic groups, their relationships and collaboration.

Formation of policultural competences of the future specialist in the process of professional training corresponds to modern tendencies and principles of renewal of the educational process, modernization of higher education in Ukraine, which is aimed to prepare specialists who are able to work on various social processes in society, to show fully their creativity, who are ready for international cooperation in their professional sphere. Policultural pedagogy can be considered one of the main tools for overcoming the crisis in education and training that promotes harmonization of the relations among different civilizations and cultures. Policultural education in higher education should be aimed at creating conditions for overcoming barriers in communication and normal development of students and learners from different ethnic and cultural groups, and establishing humanitarian relations between them as an important condition for human progress.

Keywords: *policultural education, moral-oriented values, professional training, future teachers, modernization, ethnic characteristics*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку освіти виникає тенденція до постійного зростання міжнародної співпраці установ та колективів, що сприяє вдосконаленню змісту та завдань освітнього процесу вищої педагогічної школи, висвітленню питань щодо професійної підготовки майбутніх учителів. Підготовка майбутніх фахівців, зі свого боку, включає цілісне уявлення професійної діяльності, розвиток теоретико-практичного мислення, оволодіння предметно-професійним та соціальним досвідом, забезпечення умов для виникнення професійної пізнавальної мотивації, сприяє розвитку професійно значущих дослідницьких умінь й навичок, подальшому вдосконаленню фахових знань та їх реалізацію. Система української вищої системи освіти потребує розв'язання проблеми входження людини в соціальний світ, адаптації в багатонаціональному суспільстві, що викликає необхідність підготовки компетентного фахівця до використання прогресивних зарубіжних ідей міжкультурної освіти в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Аналіз наукових джерел засвідчує, що на сучасному етапі основне завдання закладів вищої освіти – це створення такого освітньо-розвивального середовища, у результаті взаємодії з яким у майбутнього працівника формується готовність до професійної діяльності (знання сучасних педагогічних технологій, розуміння власної індивідуальної сутності, на основі якої розробляється особистісна концепція врахування соціокультурного контексту, трансформація усталених поглядів на дидактичні методи й засоби навчання). Подана проблема описується в дослідженнях багатьох науковців, зокрема В. Бондаря, О. Березюк, І. Бега, О. Дубасенюк, Т. Іванової, Н. Лисенка, В. Маслова, З. Нагачевської, Н. Ничкало, С. Сисоєвої, М. Стельмаховича, Н. Щерби та ін.).

У теорії та практиці професійної освіти України та зарубіжних країн накопичено значний досвід, прогресивні ідеї якого можуть стати основою модернізації професійної підготовки майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. У сучасній теорії й методиці професійної освіти виникає потреба вдосконалити та розширити зміст професійної підготовки майбутнього фахівця, здатного до критичного мислення, готового співпрацювати в команді, ініціативного та креативного, який є відкритим до нових ідей у міжнаціональному

просторі. Концепція полікультурного суспільства зазначає, що педагог має бути творчою особистістю, уміти співвідносити власний досвід з умовами своєї роботи, завжди шукати раціональні форми організації навчання, ефективні методи, прийоми та способи досягнення мети й поставлених завдань, бути здатним працювати в багатонаціональному суспільстві, створювати умови для пізнання культури інших народів і будувати толерантні відносини між людьми [2; 3]. Особливого значення набуває розвиток духовності майбутнього вчителя, що передбачає формування в нього духовних потреб, засвоєння універсальних духовних цінностей, орієнтованих на гуманістичні та демократичні ідеї.

Тому **мета нашої статті** – визначити та обґрунтувати критерії готовності майбутнього фахівця до роботи в умовах міжнаціонального освітнього середовища, використання прогресивних зарубіжних ідей полікультурної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Полікультурність як феномен етнічного буття особистості посідає в системі її взаємовідносин визначальне місце, оскільки зосереджує у своїй діяльності різноманітний спектр прояву етнічних ознак. Кожна культура має свій витвір етнокультури та своє уявлення про неї [2]. Зокрема В. Литвинович, виділяючи критерії готовності майбутнього педагога до роботи в умовах полікультурного освітнього середовища, переконує в тому, що «педагог повинен відрізнятися: зрілістю й емоційною стабільністю, високим рівнем власного інтелектуального й полікультурного розвитку, фундаментальною загальною та професійною культурою, розвиненими навичками педагогічного спілкування; наявністю установок на співпрацю з майбутніми педагогами; усвідомленням рівня відповідальності за надання допомоги й підтримки кожній людині» [4]. Полікультурність є концентрацією всього духовного, морального та етичного в розвитку особистості. І суттєвою її ознакою є національний компонент, етнічні особливості, ідея народності та її витoki на основі рідної мови, історії, народознавства та етнографії. Особливістю полікультурного освітнього середовища є багатоаспектність його змісту, що дає змогу досліджувати проблеми етнокультурного характеру в системі професійного навчання [2].

Полікультурне освітнє середовище та його проектування в педагогічному процесі є актуальною проблемою сучасної педагогічної теорії й практики в умовах нової освітньої ситуації, для якої характерне посилення полікультурності змісту освіти, зростання ролі етнокультурного фактору в навчанні та ідей народної педагогіки, визначення ролі етнодидактичного вектору в системі професійного навчання тощо.

Формування етнічної самосвідомості – основне завдання у вирішенні проблем підготовки майбутніх педагогів до міжкультурного діалогу [1]. Етнічна самосвідомість особистості – це процес усвідомлення членами етносу своєї приналежності саме до цієї (а не до будь-якої іншої) етнічної спільності. Так як етнічна самосвідомість не може цілком залежати від розуму й волі людини, тому необхідно підкреслити, що почуття етнічної приналежності виступає як необхідний компонент етнічної самосвідомості, що формується, як і будь-які інші почуття значною мірою незалежно від розуму людини [4, с. 366–367]. Тому так важливо формування духовної сфери майбутніх фахівців, яка виражається в емоційно-чуттєвому компоненті професійно-педагогічної культури, у проявах моральної та естетичної сфер особистості.

Метою освіти в полікультурному просторі є формування, зокрема в студентів, позитивного мислення, виховання поваги та розуміння культури, сприяння дружбі народів та толерантного ставлення до різних культурних й етнічних груп. Щоб уникнути актуалізації міжкультурного та міжетнічного непорозуміння у студентському й молодіжному середовищі, необхідно створити умови, які допомогли б майбутньому фахівцю зрозуміти й прийняти національно-етнічну особливість кожної етнічної групи в сучасному полікультурному середовищі [6; 7].

На думку М. Шульги, саме проектування полікультурного освітнього середовища дає змогу її представникові орієнтуватись у світі, будувати свою поведінку відповідно до своєї культури й одночасно відчувати її межі, закінчення й початок світу іншої культури тощо [9].

Нами виявлено критерії готовності майбутнього педагога до роботи в напрямі полікультурної освіти, а саме: мотиваційний, пізнавально-культурологічний, операційно-розвивальний, діагностико-результативний; з'ясовано рівні готовності майбутнього фахівця до співпраці та взаємодії в міжнаціональному середовищі; виділено рівні готовності: інтуїтивно-репродуктивний, конструктивно-коригувальний та креативно-творчий.

Зупинимося детальніше на них. *Мотиваційний рівень* готовності майбутнього педагога до роботи в напрямі полікультурної освіти може бути високим, якщо викладач виявить щирість своїх намірів, вміння переконувати та спонукати до того чи іншого виду діяльності з метою вирішення поставлених професійних завдань, забезпечить творчий характер навчальній діяльності в повазі, довірі, відкритому й щирому ставленні до студентів будь-яких етнічних груп, визнанні всіх культур, виявленні й знешкодженні факторів, що утруднюють або перешкоджають виконувати навчальну діяльність. *Пізнавально-культурологічний критерій* включає конкретність, усвідомлення, гнучкість, узагальнення та системність теоретичних знань про культурні особливості народів, етикетні норми, знання структури та змісту міжкультурних процесів, осмислення та вибірковості у підборі науково-методичної, педагогічної літератури щодо міжкультурної комунікації. *Операційно-розвивальний критерій* характеризує появу нових дидактичних технологій навчання. Студенти повинні бути не лише ознайомлені з використанням інформаційних технологій (аудіо- та відеоматеріалів, онлайн платформ, комп'ютерних програм і смарт додатків із структурованими завданнями), а й мати необхідні стратегічні компетенції, враховуючи культуру інших народів. *Діагностично-результативний критерій* полягає в зіставленні та відповідному підборі доцільних дидактичних засобів до прагнення подальшого професійного росту, вміння аналізувати уявлення та знання щодо інших етнічних культур.

Сама полікультурність виконує такі функції: комунікативну; пізнавальну; знаковосимволічну; відтворювальну (забезпечення фізичного існування етносу через відносини між природою й людиною) та ін. [1; 2].

У результаті дослідження з'ясовано, що полікультурні зміни в системі зарубіжної вищої педагогічної освіти на сучасному етапі зумовлені багатокультурністю суспільства, це сприяло перегляду та оновленню навчальних планів і програм підготовки майбутніх фахівців. Тому важливою методологічною умовою в застосуванні зарубіжних авторів є впровадження ідей міжпредметної координації та інтеграції знань про актуальні проблеми життєдіяльності людини в різних соціокультурних сферах.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, упровадження в професійну підготовку майбутніх фахівців ґрунтовні положення про культуру, етнографію, основи формування державного укладу та формування національної свідомості в системі професійної освіти забезпечить підвищення рівня знань молоді про полікультурність та створення полікультурного освітнього середовища. Розвиваючи у майбутніх педагогів зацікавленість і повагу до культур народів світу, виховання поваги до глобальних, загальносвітових подій, розуміння їх характеру й наслідків для долі народів світу, викладач сприятиме співпраці щодо налагодження партнерства за кордоном, розвитку міжнародних програм, проєктів та входження української системи педагогічної освіти до світового освітнього простору.

Список використаних джерел та літератури

1. Березюк О., Власенко О. Дидактика: теорія і практика. Житомир. 2019. 256 с.
2. Березюк О. Системний підхід до формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія*. Житомир. 2015. С. 193–209.

3. Березюк О. Проблема формування етнокультурної компетентності в науковій літературі. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах*. Житомир. 2014. С. 278–285.
4. Ильинская И. Поликультурная среда в эстетическом развитии младшего школьника. Курск. 2018. 264 с.
5. Савина А. Польша: образовательная политика государства для XXI в. *Педагогика*. 2002. № 8. С. 81.
6. Садыкова Л. Поликультурное образование – актуальная проблема высшего учебного заведения. Режим доступа: <http://www.tisbi.ru/science/vestnik/2004/issue4/Educate5.htm> (дата звернення: 01.10.2020).
7. Слоновьська О. Підготовка майбутніх педагогів гуманітарного профілю до діяльності в умовах полікультурного освітнього простору. *Нові технології навчання*. Київ–Вінниця. 2010. С. 192–197.
8. Щербань П. Формування національної самосвідомості студентів. *Освіта*. 2008. № 22–23. С. 6–7.
9. Bakhov I. Principles and functions of the university polycultural education. Режим доступа: <http://ehs-ss.pl/czasopismo/archiwum/2014-2015/NR2/4-Bakhov-Ivan-02-2014-2015-24.pdf> (дата звернення: 01.10.2020).

References (translated & transliterated)

1. Berezyuk, O., Vlasenko O. (2019). Didaktika: teoriya i praktika [Didactics: theory and practice]. Navchalno-metodichnyi posibnik dlya studentiv gumanitarnih fakultetiv. – Zhytomyr. 256 p. [in Ukrainian].
2. Berezyuk, O. (2015). Sistemnyi pidhid do formuvannya polikulturnoi kompetentnosti maybutnih fahivtsiv v suchasnomu osvithomu prostori [A systematic approach to the formation of multicultural competence of future professionals in the modern educational space]. *Profesiynna pedagogichna osvita: sistemni doslidzhennya* : monografia. Zhytomyr. Pp.193–209. [in Ukrainian].
3. Berezyuk, O. (2014). Problema formuvannya etnokulturnoyi kompetentnosti v naukoviy literaturi. [The problem of formation of ethnocultural competence in the scientific literature]. *Innovatsiyni pidhodi do vihovannya studentskoyi molodi u vischih navchalnih zakladah*. Zhytomyr. Pp.278–285 [in Ukrainian].
4. Ilinskaya, I. (2018). Polikulturnaya sreda v esteticheskom razvitii mladshogo shkolnika [Multicultural environment in the aesthetic development of primary school children]; *monografiya*. Kursk. 264 p. [in Russian].
5. Savina, A. (2002). Polsha: obrazovatel'naya politika gosudarstva dlya XXI v. [Poland: educational policy of the state for the XXI century]. *Pedagogika*. 8. Pp.81 [in Russian].
6. Sadyikova, L. Polikulturnoe obrazovanie – aktual'naya problema vyisshego uchebnogo zavedeniya [Multicultural education – an urgent problem of higher education]. URI : <http://www.tisbi.ru/science/vestnik/2004/issue4/Educate5.htm> [in Russian].
7. Slonovska, O. Pidgotovka maybutnih pedagogiv gumanitarnogo profilyu do diyalnosti v umovah polikulturnogo osvithogo prostoru [Preparation of future teachers of the humanities to work in a multicultural educational space]. *Novi tehnologii navchannya*. Kyiv. Pp.192–197. [in Russian].
8. Scherban, P. (2008). Formuvannya natsionalnoii samosvidomosti studentiv [Formation of national identity of students]. *Osvita*. 22–23. Pp.6–7 [in Ukrainian].
9. Bakhov, I. Principles and Functions of the University Polycultural Education. URI : <http://ehs-ss.pl/czasopismo/archiwum/2014-2015/NR2/4-Bakhov-Ivan-02-2014-2015-24.pdf> [in English].

Статтю отримано 08.11.2020 р.
Прийнято до друку 10.12.2020 р.